

ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ УНИВЕРЗИТЕТА У КРАГУЈЕВЦУ
Институт за правне и друштвене науке

FACULTY OF LAW UNIVERSITY OF KRAGUJEVAC
Institute for Legal and Social Sciences

МЕЂУНАРОДНА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА
„УСТАВ СФРЈ ИЗ 1974. ГОДИНЕ
- 50 ГОДИНА касније“

INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE
„THE CONSTITUTION OF THE SFRY OF 1974
- 50 YEARS LATER“

Уредник:
Проф. др Јелена Вучковић

Крагујевац 2025.

ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ УНИВЕРЗИТЕТА У КРАГУЈЕВЦУ
Институт за правне и друштвене науке

FACULTY OF LAW UNIVERSITY OF KRAGUJEVAC
Institute for Legal and Social Sciences

МЕЂУНАРОДНА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА
„УСТАВ СФРЈ ИЗ 1974. ГОДИНЕ
- 50 ГОДИНА касније“

INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE
„THE CONSTITUTION OF THE SFRY OF 1974
- 50 YEARS LATER“

Уредник:
Проф. др Јелена Вучковић

Крагујевац
2025.

УСТАВ СФРЈ ИЗ 1974. ГОДИНЕ - 50 ГОДИНА КАСНИЈЕ THE CONSTITUTION OF THE SFRY OF 1974 - 50 YEARS LATER

Зборник научних реферата по позиву са Међународног научног скупа одржаног од 18. октбра 2024. године, на Правном факултету у Крагујевцу у оквиру Програма истраживања Правног факултета Универзитета у Крагујевцу за 2024. годину, који се финансира из средстава Министарства науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије

Међународни научни одбор Мајског саветовања:

Проф. др Јелена Вучковић, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу; проф. др , Др Владан Петров, редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду, проф. др Срђан Ђорђевић, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу; Др Зоран Томић, редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду; Dr Sc. Mato Arlović, sudija Ustavnog suda Republike Hrvatske; Проф. др Марика Ристовска Правен факултет "Јустинијан Први" – Скопје, Проф. др Искра Акимовска Малетић, Факултет за безбедност – Скопје, проф. др Жељко Бартуловић, Правни факултет Свеучилишта у Ријеци, Република Хрватска; Академик Алексис Панагопулос, редовни члан Европске академије наука и уметности у Салзбургу; Др Милан Петровић, редовни професор у пензији Правног факултета Универзитета у Нишу; Akademiker Professor Dr. Wolfgang Rohrbach, Fakultät für Bildung, Kunst & Architektur - Department für Bauen und Umwelt - Donau-Universität Krems Österreich, Phd Igor Pellicciari, Professore Ordinario Dipartimento di Economia, Società, Politica Università di Urbino Carlo Vo; проф. др Џевад Дрино, редовни професор Правног факултета Универзитета у Зеници, Федерација БиХ; Др Милан Пилиповић, ванредни професор Правног факултета Универзитета у Бањој Луци.

Програмски одбор Мајског саветовања:

Др Јелена Вучковић, редовни професор Правног факултета Универзитета у Крагујевцу
Др Срђан Ђорђевић, редовни професор Правног факултета Универзитета у Крагујевцу
Др Владан Петров редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду
Dr Sc. Mato Arlović, sudija Ustavnog suda Republike Hrvatske
Златко Кнежевић, судија Уставног суда Босне и Херцеговине у пензији, члан Венецијанске комисије
Др Балинт Пастор, ванредни професор Правног факултета за Привреду и правосуђе, Универзитет Привредна академија у Новом Саду, народни посланик Народне скупштине Републике Србије
Др Аника Ковачевић, доцент Правни факултет Универзитет у Крагујевцу

Међународна конференција **"УСТАВ СФРЈ ИЗ 1974. ГОДИНЕ - 50 ГОДИНА КАСНИЈЕ"** организована на Правном факултету Универзитета у Крагујевцу ради дисеминације научноистраживачких резултата наставника и сарадника факултета, у оквиру Програма истраживања Правног факултета, које се финансира из средстава Министарства науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије.

ИЗДАВАЧ: Правни факултет Универзитета у Крагујевцу
Институт за правне и друштвене науке
Јована Цвијића 1, 34000 Крагујевац
телефон: (034) 306 513, 306 504
телефакс: (034) 306 540
е-пошта: faculty@jura.kg.ac.rs
веб: <http://.jura.kg.ac.rs>

РЕЦЕНЗЕНТИ Проф. др Предраг Димитријевић, Државни
Универзитет у Новом Пазару, Департман за
Правне науке
Проф. др Горан Марковић, Правни факултет
Универзитета у Источном Сарајеву
Проф. др Бојан Бојанић, Правни факултет
Универзитета у Приштини са привременим
седиштем у Косовској Митровици
Проф. др Борче Давитковски, Правни факултет
"Јустинијан Први" Универзитета "Свети Кирил и
Методије" у Скопљу

ЗА ИЗДАВАЧА: Проф. др Срђан Ђрђевић, редовни професор
Правног факултета Универзитета у Крагујевцу

УРЕДНИК: Проф. др Јелена Вучковић, редовни професор
Правног факултета Универзитета у Крагујевцу

ТЕХНИЧКИ Доц. др Аника Ковачевић, доцент
УРЕДНИК Правног факултета Универзитета у Крагујевцу

ШТАМПА: Дуга, Крагујевац

ТИРАЖ: 250

ISBN 978-86-7623-144-7

Штампање Зборника подржало Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије

*Др Владимир Микић, научни сарадник
Институт за упоредно право у Београду
v.mikic@iur.rs
ORCID: 0009-0001-8706-4175*

*Прегледни научни рад
УДК: 342.4(497.1)"1974"
DOI: 10.46793/Ustav74.223M*

„ДОСТОЈАНСТВО“ УСТАВА ЈУГОСЛАВИЈЕ ИЗ 1974. ГОДИНЕ

Апстракт

Иако је пораст уставне материје општи тренд, достојанство устава грубо је нарушено Уставом СФРЈ из 1974. године, чија се полувековна годишњица обележава ове године. Потпуним занемаривањем потребе за писањем брижљивог и одмереног текста најважнијег акта у правном поретку једне државе, аутори Устава довели су до његове суштинске дискредитације, поред других, важнијих, политичких проблема које је тај документ произвео.

Екстензивност документа једна је од озбиљнијих препрека које доносиоци устава постављају пред своје „чедо“, које тек треба да „прохода“ и докаже своју политичку и друштвену сврсисходност и оправданост. Добро постављене границе уставног досезања у питања јавне власти и основних права и слобода одлика су бриге о старању о достојанству устава.

Устав СФРЈ из 1974. године убраја се у најопсежније и најминуциозније уставе који су икада и игде били написани. Првенствено због тога, овај документ уписан је у историју не само домаће, већ и светске уставности – не по добром. Ако се у сложеним политичким приликама „Друге Југославије“ није могло очекивати усвајање сажетог федералног уставног документа, компромитовањем начела достојанства устава овај акт додатно је изгубио на лествици упоредног и историјскоправног поређења устава.

Текст устава треба да се одликује сажетошћу. Иза устава стоје поштовање свечаности уставотворног историјског тренутка и обазривост према могућностима примене његових одредаба. Ипак, Уставом из 1974. остварено је широко задирање у материју која на појединим местима не досеже ни до нивоа за чије регулисање би потенцијално био надлежан или заинтересован тек законодавац. Неefикасна заштита највиших уставних добара, која је уследила релативно убрзо након његовог доношења, логична је

последица неодмерености као основне одлике последњег устава социјалистичке Југославије.

Кључне речи: *Устав СФРЈ из 1974. године; уставност Југославије; достојанство устава*

I УВОД

Појам „достојанства устава“ служи да се на што јаснији начин обезбеди заштита уставног документа од непотребних (сувишних, па и штетних) задирања недостојне материје у ткиво уставне тематике. Поред осталих мањкавости и нејасноћа које су аутори Устава СФРЈ из 1974 (Устав) игнорисали – како ће показати догађаји на територији те земље од краја 1980-их, па све до дисолуције савезне државе – нашла се магијска реч: „примена“. Ефективна имплементација решења садржаних у последњем уставном акту социјалистичке Југославије морала је да буде оптерећена чињеницом да је текст Устава био бременит „складним низом противречности“, садржаним у одредбама које су неретко више наликовале на партијски програм него на документ којим би имало да се управља политичким процесима земље у којој живи више од 20 милиона људи. Речју, решењима садржаним у Уставу ни на који начин није било поштовано достојанство устава. Напротив, бројним његовим одредбама трасиран је правац за непромерено уставно уређивање материје која није „достојна“ да буде предмет уставног текста.

У раду су анализирани појам достојанства устава у односу према Уставу, а нарочито у контексту савремене тенденције све опсежнијег ширења уставне материје. Критици су изложени нормативно-стилски негативни аспекти овог документа, посебно када је реч о идеолошком упливу у садржину која не би смела да буде „затрована“ непрецизним, ризичним и по уставни поредак и основна права и слободе штетним једнопартијским наративом. Целина која претходи закључним разматрањима посвећена је утврђивању на које је све начине Устав повредио (разрушио) достојанство устава, иако је, и без потребе за посезањем за детаљима, јасно да је наведени документ у суштини могуће поистоветити са екстензивним регулисањем и непоштовањем захтева за уважавањем устава као акта који нема уобичајену (законску или подзаконску) садржину.

II ПОЈАМ ДОСТОЈАНСТВА УСТАВА

Када је реч о подручју односа које уређују, уставе, као *par excellence* правно-политичке документе, одликује нарочита садржинска особеност. Одговоран уставописац мора се водити максимумом, коју ћемо у сврху истраживања понешто кориговати, а која би гласила: *de minima non curat constitutio*. Устав треба да буде „растерећен“ сваког сувишног садржаја, јер

њиме не би требало да се „захвата“ у питања и односе који су подобнији да буду предмет подуставног уређивања.

Сасвим је довољно да у тексту устава буду побројане темељне вредности друштва¹ и правног поретка, оцртане контуре државног уређења и наглашени основни принципи који би послужили пуној заштити права и слобода. Није реч о рестриктивно постављеним границама устава, већ о потреби да се њиме уреди *оптимални* круг уставних тема. Према једном виђењу, у уставу места треба да нађу три елемента: „аранжмани о режиму, људска права и опште вредности (*general credo*)“,² чиме се „ствара предвидив правни пејзаж“.³ Не треба, уистину, ићи даље: задатак концизног уставотворца зауставља се управо на описаним међама.

Сведочимо, на жалост, универзалном тренду сталног ширења уставне материје. Поред осталих штетних последица, он доводи до дубоког задирања у надлежности законодавца (али, консеквентно, и осталих грана власти), стварања ризика неефикасне и контрадикторне примене устава, али и проређивања уставних обичаја, који су увек корисно помоћно средство да „уставна машина“ остане „подмазана“ и да ради. Устав којим се уређују законска и подзаконска материја губи своју функцију *фундаменталног* акта.⁴ Лошим номотехничким приступом устав уистину може да буде „обешчашћен (...) као нормативни акт.“⁵

С друге стране, *достојанство устава* јавља се као одраз потребе за очувањем узвишеног статуса уставног документа, како на симболичном, тако и на веома практичном плану. Није само реч о томе да, због његовог значаја као истовременог „темеља“ и „крова“ правног и политичког уређења, не би смело да се догађа да лице које чита устав, из академских или прагматичних разлога, буде заморено или збуњено количином материје обухваћене највишим актом. Ово посебно важи уколико се узме у обзир то да је текст већине савремених устава управљен непосредно *грађанима*, као његовим (искључивим) „дестинатерима“,⁶ који најчешће нису упућени у сложена питања правилног

---

¹ Задатак је устава да „постави идеал заједничког добра у срце нашег заједничког живота“. Вид.: Q. Skinner, *L'artiste en philosophie politique – Ambrogio Lorenzetti et le Bon Gouvernement*, Paris, 2003, 76.

² R. Gavison, *What Belongs in a Constitution?*, Constitutional Political Economy, Vol. 13, 2002, 89.

³ N. Hedling, *The Fundamentals of a Constitution*, <https://www.idea.int/sites/default/files/publications/the-fundamentals-of-a-constitution.pdf>, датум посете: 14. 08. 2024.

⁴ В. Петров, *Уставно право*, Београд, 2022, 29.

⁵ Р. Марковић, *Устав Републике Србије из 2006 – критички поглед*, Анали Правног факултета у Београду, бр. 2/LIV, 44.

⁶ M. Verdussen, *op.cit.*, 20. У свакодневном животу изнова се креира „тесна веза којом се устав мора спојити (*unir*) са његовим дестинатерима“. Вид.: *Ibid*, 21.

разумевања уставних одредаба. Можда управо из овог разлога „устав треба да буде ремек-дело сажетости и плод беспрекорне, разарајуће логике“.⁷

Достојанством устава трасира се правац дугорочне примене једног (истог) уставног акта, јер „трајни устав је, генерално, лаконски (*laconique*)“, пошто његове одредбе, у којима се користе „општи и неодређени појмови“ и изрази „промењиве садржине“, допуштају већу прилагодљивост његовог текста „непроцењиво разноликим животним околностима“.⁸ Екстензивно регулисање прети да уставописац, парадоксално, уставу одузме „ефективну моћ“.⁹ Ово нас враћа на становиште у складу са којим „устав не треба да [прописује решења] за све аспекте функционалног друштва“, јер „није практично, нити је корисно да у детаље залази устав којим се предвиђа дугорочни и општи оквир активности државе“.¹⁰

Тешко је замислити устав који би био лишен свих слабости и номотехничких сувишности. Треба се, ипак, надати расту обратног тренда *деконституционализације* предмета недостојних уставног регулисања. Можда је од наведене наде слаба корист, али одговорност је истраживача у области уставног права да подгревају стални ентузијазам за очувањем достојанства устава. Приобаље савремене уставности већ дуго контаминирају наноси у форми одредаба посвећених разноликим институтима, појавама и процедурама, речју „слатководним“ бићима која, колико год да се трудила, тешко да могу да преживе у „мору“ („океану“) које је природно станиште само ретких и проверених „врста“ у оквиру технике нормативног регулисања.

III ТЕКСТУАЛНО-СТИЛСКЕ ОДЛИКЕ УСТАВА ОД 1974. ГОДИНЕ

У значајније карактеристике Устава убраја се присуство бројних нејасних, дугачких и тешко читљивих одредаба, често надахнутих решењима својствених тада владајућој идеологији у Југославији. Идеолошки извори Устава изричито су наведени у његовом тексту; то су: *комунизам*¹¹ и *марксизам*,¹² али, првенствено, *социјализам*.

---

⁷ R. Marković, *What Should Serbian Constitution Be Like*, Facta Universitatis, Series: Law and Politics Vol. 2, No. 1/2004, 1-6, 3.

⁸ M. Verdussen, *Introduction*, у: *La Constitution belge: Lignes & entrelignes*, Le Cri édition, Bruxelles (уп. M. Verdussen), 2004, 19.

⁹ В. Петров, *op.cit.*, 125.

¹⁰ N. Hedling, *op.cit.*, 3.

¹¹ У циљеве доношења Устава убраја се обезбеђивање услова за изградњу „комунистичког друштва“ (Преамбула, ст. 3); „Друштвено-економски и политички систем и други односи утврђени овим уставом усмерени су на (...) друштвени напредак који ће (...) омогућити развијање таквих друштвених односа у којима ће се остварити

Иако је атрибут социјализма уденут у званични назив државе и свих њених конститутивних делова, паралелна уставна употреба наведеног појма делује конфузно. Тако се у Уставу јављају термини: „социјалистичка револуција“,¹³ „социјалистички друштвени односи“,¹⁴ „социјалистичко друштвено-економски односи“,¹⁵ „социјалистичко друштво“,¹⁶ „социјалистичко друштвено уређење“,¹⁷ „социјалистичко демократско уређење“,¹⁸ „социјалистичко друштвено-економско уређење“,¹⁹ те „социјалистичка заједница“²⁰ и, чак, „социјалистички морал“.²¹ Занимљиво је да се побројане идеолошке матрице готово уопште не појављују у деловима Устава којима је уређено функционисање институција Југославије.

Устав почива и на – данас потпуно заборављеној – идеологији *самоуправљања*. У његовом тексту поменути су – поново, конфузно – „социјалистички самоуправни демократски односи“,²² „социјалистички самоуправни систем“,²³ „социјалистичка самоуправна демократска заједница“,²⁴ „социјалистичко самоуправно друштво“,²⁵ „социјалистичко самоуправно демократско уређење“,²⁶ „социјалистички самоуправни друштвено-економски односи“,²⁷ те „јединствене социјалистичке самоуправне основе“ уставног уређења.²⁸ Самоуправљање „радничке класе и свих радних људи“ јавља се као један од темеља државе.²⁹ Као „споменик (...)

начело комунизма „Свако према способностима — свакоме према потребама“ (Уводни део, „Основна начела“, IX ст. 1)

¹² „Васпитање и образовање се заснивају на тековинама савремене науке и посебно марксизма (...)“ (Уводни део, „Основна начела“, V ст. 3).

¹³ Преамбула, ст. 1, Уводни део, „Основна начела“, I ст. 1 и чл. 333.

¹⁴ Преамбула, ст. 2 и Уводни део, „Основна начела“, I ст. 1, ал. 1.

¹⁵ Чл. 61 ст. 1.

¹⁶ Уводни део, „Основна начела“, I ст. 1, ал. 5-6.

¹⁷ Уводни део, „Основна начела“, II ст. 1 и чл. 64 ст. 1.

¹⁸ Чл. 281 ст. 1 т. 10.

¹⁹ Чл. 10.

²⁰ Уводни део, „Основна начела“, I ст. 1, ал. 10 и чл. 153 ст. 2.

²¹ Чл. 222 ст. 1.

²² Преамбула, ст. 3.

²³ Уводни део, „Основна начела“, I ст. 1, ал. 1 и чл. 145 ст. 2.

²⁴ Чл. 1 и чл. 3 (слично: чл. 4).

²⁵ Чл. 158 и чл. 397 ст. 2.

²⁶ Чл. 203 ст. 2 и чл. 281 ст. 1 т. 12.

²⁷ Чл. 244 ст. 1, чл. 257 ст. 2 и чл. 281 ст. 1 т. 2.

²⁸ Преамбула, ст. 4.

²⁹ Чл. 1.

бомбастичном медиокритетству“;³⁰ Устав никако не представља акт који би био узор било којем одговорном и добронамерном уставописцу.

Није само идеологија утицала на облик и обим текста Устава. Истина је, „само унитарне државе имају луксуз (или терет) разматрања питања да ли структура власти треба да буде укључена у устав“, дочим савезне државе „не могу да праве овакав избор, пошто је средишње питање“ оваквих уређења „да се подела власти између субјеката и [федералне] власти утврди на начин којим би била онемогућена једнострана промена, било од чланица, било од [федералне] власти“.³¹

У Уставу се налазе и одредбе којима нема *никаквог* места у правном акту било којег ранга, а камоли оном којим се уређује уставна материја на федералном нивоу. Тако, савезну државу „представљају овим уставом одређени савезни органи“ (чл. 280), што представља пример *бесмислене* одредбе, лишене било какве нормативне садржине подложне ефективної примени или оцени пред органом надлежним за старање о поштовању Устава. Надаље, без икакве номотехничке потребе, у Уставу су место нашле и одредбе према којима председник Републике и Савезно извршно веће врше своја права и дужности на основу и у оквиру Устава и закона (чл. 336 и чл. 346 ст. 3). Одредбом чл. 333 именом и презименом (и ратним надимком) наведено је лице којем савезно законодавно тело *може* да повери доживотан мандат на положају шефа државе.³² У Уставу су садржана и решења која за предмет имају: „заштиту биља од болести и штеточина“, „уношење и растурање и ширење стране штампе“, „превоз запаљивих течности и гасова“ и „промет отрова и производњу и промет опојних дрога“.³³ Свакако се ради о темама чијом се конституционализацијом *непосредно* и врло недвосмислено нарушава достојанство устава.

IV ОБЛИЦИ НАРУШАВАЊА ДОСТОЈАНСТВА УСТАВА ПО РЕШЕЊИМА ИЗ УСТАВА ИЗ 1974. ГОДИНЕ

Неке одредбе Устава свакако спадају у најочигледније примере екстензивно постављених граница „зоне“ уставног уређивања. Опсег регулисања за који су се определили његови аутори води закључку да се при изradi овог документа није могло отићи *даље* од начела текстуалног

---

³⁰ V. Dimitrijević, *The 1974 Constitution as a Factor in the Collapse of Yugoslavia or as a Sign of Decaying Totalitarianism*, Florence, 1994, p. 31.

³¹ R. Gavison, *op. cit.*, 91-92.

³² „Скупштина СФРЈ може, на предлог скупштина република и скупштина аутономних покрајина, изабрати Јосипа Броза Тита за Председника Републике без ограничења трајања мандата“.

³³ Чл. 281 ст. 1 т. 10.

минимализма. Зато Устав практично нема никаквих додирних тачака са поштовањем концепта достојанства устава.

Тврдња да југословенски уставописац није марио за достојанство устава темељи се и на чињеници да је, упоредноправно гледано, у време израде Устава постојала широка лепеза уистину *примерних* уставних одредаба, чија сажетост и елегантност плени и данас. Такве одредбе састојале су се (или се још увек састоје) из једне реченице, необично кратке, али стилски изразито привлачне и одмерене. Примера ради: „само Белгијанци могу да буду министри“,³⁴ „својина обавезује“,³⁵ „сувереност почива искључиво у нацији“,³⁶ „јемчи се академска слобода“,³⁷ односно „држављанство се уређује законом“.³⁸ Јасно је да су постојали начини да се у пракси спроведе теза према којој „устав предњачи међу правним актима, поред осталог, и по политури својих одредаба“.³⁹ Вођен ванправним мотивима, југословенски уставописац из 1974. једноставно се определио да ове узоре игнорише.

Ако се узме да „устав није „сваштара“ и да се у њега смештају и норме које својом садржином и природом нису достојне највишег правног акта“,⁴⁰ аутори Устава у потпуности су подбацили на плану уважавања елементарних захтева обима уставом регулисане материје. У њихове одлике никако се не убраја осећај за рационализацију изражавања. Напротив, они су посегли за методима који прате истинску уставну скрибоманију, што их приближава ауторима који теже употреби *рококо* номотехничког метода.⁴¹

Већ у првом ставу преамбуле Устава помиње се „историјска чињеница“, према којој су повлашћени уставни субјекти („радници и сељаци и напредни људи свих народа и народности Југославије“) срушили угњетавачки режим који је Југославијом управљао пре него што је до радикалних друштвених промена дошло у „социјалистичкој револуцији“, са циљем „изградње комунистичког друштва“.⁴² Следи „Уводни део“ Устава, у којем је садржано преко *четири и по хиљаде речи*, у оквиру „одредаба“ распоређених у 10 појединачних целина. Да не буде забуне, Уставом је експлицирано да је ова целина „основа и правац за тумачење устава и закона, као и за деловање свих и свакога“.⁴³ Поређења ради, читав текст Устава Јапана из 1947. године, или Устава Исланда из 1949. године (који су

---

³⁴ Устав Белгије из 1831. године (чл. 97).

³⁵ Устав Немачке из 1949. године (прва од двеју реченица из чл. 14 ст. 2).

³⁶ Устав Костарике из 1949. године (чл. 2).

³⁷ Устав Јапана из 1947. године (чл. 23).

³⁸ Устав Јордана из 1952. године (чл. 5).

³⁹ Р. Марковић, *op.cit.*, 44.

⁴⁰ В. Петров, *op.cit.*, 40.

⁴¹ Синтагма је преузета из: L. M. Friedman, *A History of American Law*, New York, 1985, 444.

⁴² Устав из 1974 (ст. 3 преамбуле).

⁴³ Устав из 1974 (Уводни део, „Основна начела“, X)

још увек на снази) садрже, појединачно, нешто мало мање од пет хиљада речи.

У уводном делу, у „основна начела“ убројено је обезбеђивање осам изричито побројаних ставки, од „социјалистичких друштвених односа“, до колективног одлучивања „радних људи, народа и народности“.⁴⁴ Људи су Уставом дефинисани као „слободни и равноправни произвођачи и ствараоци“,⁴⁵ али су и подробно утврђени елементи „неприкосновене основе [њиховог] положаја и улоге“ у социјалистичком друштву.⁴⁶ У истом акту „друштвена својина“ дефинисана је употребом 40 речи,⁴⁷ „потребе и интереси радних људи“ са преко 750 речи,⁴⁸ а начини обезбеђивања „социјалистичке самоуправне демократије“ са преко 260 речи.⁴⁹ Прва реченица одредбе посвећене „самоуправном споразуму о удруживању у радну организацију“ садржи близу 170 речи,⁵⁰ а упоредан обим има и уставна одредба (садржана у једној реченици) посвећена *уводном упознавању* са надлежностима савезног законодавног тела.⁵¹

Држава је дефинисана употребом близу 60 речи, садржаних у *јединственој* реченици (чл. 1),⁵² а *застава* државе описана је читавом елаборацијом за чије је формулисање недостајало мало да досегне до 100 речи (чл. 7). Налик томе, за прописивање процедуре усаглашавања ставова колегијалног органа извршне власти („Савезно извршно веће“) са органима чланица федерације употребљено је више од 120 речи у једној реченици (чл. 356, ст. 1). Слично је и са дохотком радника (преко 480 речи), у складу са одредбама чл. 17-22, те правом радника на социјално осигурање (више од 100 речи), према чл. 163 ст. 1. За *уставно* описивање надлежности савезних власти уставописцу је било потребно преко 1.800 речи (у оквиру истог члана – чл. 281). Опис поступка медијације између парламената федералних јединица о предлогу савезног закона простире се на више од 130 речи (чл. 301, ст. 1).

Уставна материја свакако је непримерено проширена детаљним експлицирањем нормативног статуса појмова попут: „бирокарске самовоље“ (Уводни део, IV), „организације удруженог рада“ (чл. 24-29, чл. 31 ст. 1-2, чл. 35-39, чл. 41-50, чл. 70-72, чл. 74, чл. 76, чл. 87 и чл. 98-99, чл.

---

⁴⁴ Уводни део, „Основна начела“, I.

⁴⁵ Уводни део, II, ст. 1.

⁴⁶ Уводни део, II, ст. 3 ал. 1-9.

⁴⁷ Уводни део, III, ст. 12-14.

⁴⁸ Уводни део, III, ст. 1, чл. 65-68.

⁴⁹ Уводни део, IV, ал. 1-11.

⁵⁰ Чл. 105 ст. 1.

⁵¹ Чл. 143.

⁵² Уз то, компоненте *продужене* дефиниције државе могуће је наћи и у чл. 244 ст. 1 Устава (у овој је одредби – заправо, једној реченици – садржано 80 речи).

103, чл. 106, чл. 130 и чл. 254-257), „самоуправних интересних заједница“ (чл. 51-59), уставног статуса земљорадника (чл. 61-63 и чл. 80), „Службе друштвеног књиговодства“ (чл. 77), „Радничког савета“ (чл. 100-102), „самоуправних споразума“, „друштвених договора“ (чл. 120-128), „Друштвеног плана Југославије“ (чл. 257), „међурепубличких комитета“ (чл. 357), те „Савезног друштвеног браниоца самоуправљања“ (чл. 374). Начину уплаћивања пореза и доприноса *бескрупозно* је посвећена опсежна одредба чл. 266 ст. 1 Устава, а у само *једној* од ставки која се односе на надлежности савезне државе садржано је (у једној реченици) готово 400 речи (чл. 281, ст. 1 т. 5).⁵³

О непримереном обиму највећег броја одредаба Устава на помало чудан начин сведоче изузеци од опште матрице којом су се управљали његови аутори. Његова најкраћа одредба садржана је у чл. 228, ст. 1 („Суд суди у већу“), након чега следи она из чл. 184, ст. 1 („Стан је неповредив“). Сличном концизношћу одликују се одредбе: чл. 194, ст. 1 („Зајемчено је право наслеђивања“) и ст. 2 („Наслеђивање се уређује законом“), чл. 160, ст. 1 („Зајемчује се слобода рада“), односно ст. 4 („Забрањен је принудан рад“), чл. 175, ст. 1 („Живот човека је неприкосновен“), чл. 177, ст. 1 („Слобода човека је неприкосновена“), чл. 227, ст. 1 („Расправљање пред судом је јавно“), чл. 182, ст. 1 („Зајемчено је право на одбрану“) и чл. 241 („Војна обавеза грађана је општа“).

Одредба чл. 159, ст. 1, којом се јемчи право на рад, састоји се од свега пет речи, баш као и она садржана у чл. 154, ст. 2 („Сви су пред законом једнаки“). По обиму јој конкуришу одредбе чл. 8 (држава „има химну“), чл. 9 (главни град је Београд), чл. 166 („Зајемчена је слобода мисли и опредељења“), чл. 169, ст. 1 („Научно и уметничко стварање је слободно“), чл. 186, ст. 1 („Свако има право на заштиту здравља“), чл. 192 ст. 1 („Човек има право на здраву животну средину“), чл. 197 ст. 1 („Свако је дужан да се придржава устава и закона“), чл. 220, ст. 1 („Редовни судови установљавају се законом“), чл. 306, ст. 1 („Делегат у Скупштини СФРЈ ужива имунитет“), чл. 331, ст. 1 („Председништво СФРЈ има Савет за народну одбрану“), чл. 335, ст. 2 („Председник Републике је председник Председништва СФРЈ“) и ст. 4 („Председник Републике је председник Савета за народну одбрану“), чл. 346, ст. 1 („Савезно извршно веће је извршни орган Скупштине СФРЈ“), те одредбе чл. 380 и чл. 394, ст. 1, којима су прописане јавност рада Уставног суда Југославије, те извршност и обавезујућа природа његових одлука.

---

⁵³ Следећи уставни исказ (чл. 281 ст. 2), посвећен сличној теми, „добацује“ тек до нешто мало мање од 250 речи. Ипак, у т. 10 истог члана енумерисане су разноврсне савезне надлежности, помало неосновано „побацане“ у исту „корпу“; та одредба броји близу 350 речи.

У контексту општих стилских одлика Устава изненађујуће сажето делују одређена текстуална решења садржана у њему. Такав је случај са одредбом чл. 108, ст. 1, према којој је сваки радник лично „одговоран за савесно вршење самоуправљачких функција“, оном из чл. 153, ст. 3, у складу са којом је свако дужан „да поштује слободе и права других и одговоран је за то“, одредбом којом је прописана кажњивост незаконитог лишавања слободе (чл. 177, ст. 4), или оном према којој „судови непосредно примењују међународне уговоре који су објављени“ (чл. 210, ст. 2). Упадљиво је приметно да су најсажетије одредбе садржане у одредбама Устава посвећеним уставној заштити основних права и слобода.

V ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Концепт адекватног поштовања опсега регулисања уставне материје доведен је у упоредном уставном праву до непрепознатљивости. Готово неотклоњиве мањкавости у погледу превеликог обима регулисања, прописаног механизмима из Устава, учврстиле су лавиринт тешко примењивог уставног документа, оптерећеног, истовремено, идеолошким матрицама као темеља његовог политичког (па, на жалост, и правног, или „квазиправног“) легитимитета. Прво правило којим су се водили писци Устава везивало се за идеолошке основе, без превише размишљања (или бриге) о његовој конкретној примени. Устав је надалеко пробио традиционалне тематске оквире националног устава. Наметљива присутност бројних нејасних, нелогичних и јефтином фразеологијом испуњених решења прва је карактеристика овог документа. Достојанство устава није могло претрпети већу штету, нарочито ако се обрати пажња на касније фазе историје српске (југословенске) уставности.

Процес конституционализације идеолошке матрице која је представљала темељ Устава не може да буде удаљенији од концепта достојанства устава. Готово да је свака од његових одредаба подложна озбиљном (стручном) стилско-критичком преиспитивању. Својеврсне политичке нагодбе и релативна гипкост садржине нужна су садржина и производ текстова уставних докумената. Ипак, Устав делује као текст о чијој се садржини није водило довољно рачуна. Тако се његовим ауторима „поткрало“ да потпишу (или на потписивање поднесу) текст који не припада породици устава суверених држава на тлу Европе у последњој четвртини XX века, а без сумње представља и најлошији уставни документ у историји српске и југословенске уставности.

ЛИТЕРАТУРА

- Verdussen, M., *Introduction*, у: *La Constitution belge : Lignes & entrelignes*, Le Cri édition, Bruxelles 2004 (ed. M. Verdussen).
- Gavison, R., *What Belongs in a Constitution?*, *Constitutional Political Economy*, Vol. 13/2002.
- Dimitrijević, V., *The 1974 Constitution as a Factor in the Collapse of Yugoslavia or as a Sign of Decaying Totalitarianism*, Florence, 1994.
- Марковић, Р., *Устав Републике Србије из 2006 – критички поглед*, *Анали Правног факултета у Београду*, LIV, бр. 2/2006.
- Marković, R. *What Should Serbian Constitution Be Like*, *Facta Universitatis, Series: Law and Politics* Vol. 2, No 1/2004.
- Петров, В., *Уставно право*, Београд, 2022.
- Skinner, Q., *L'artiste en philosophie politique – Ambrogio Lorenzetti et le Bon Gouvernement*, Paris, 2003.
- Устав Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, Сл. лист СФРЈ, бр. 9/1974.
- Friedman, L. M., *A History of American Law*, New York, 1985.
- Hedling, N., *The Fundamentals of a Constitution*, <https://www.idea.int/sites/default/files/publications/the-fundamentals-of-a-constitution.pdf>, датум посете: 14. 08. 2024.

Vladimir Mikić, Ph.D., Research Associate
The Institute of Comparative Law in Belgrade
v.mikic@iup.rs
ORCID: 0009-0001-8706-4175

THE DIGNITY OF THE CONSTITUTION AND THE 1974 CONSTITUTION OF YUGOSLAVIA

Abstract

Although the growth of constitutional matter is a general trend, the dignity of the constitution was grossly violated by the 1974 Constitution of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia. By completely neglecting the need to draft a carefully measured text of the most important act in the legal system of the country, the authors of the Constitution led to its essential discreditation, in addition to other, more important, political problems that this document produced. The extensiveness of the Constitution is one of the more serious obstacles that the framers of the constitution put in front of their constitutional “offspring”, which has yet to “make its first steps” and prove its political and

social expediency and justification. Properly set limits of constitutional reach in matters of public authority and fundamental rights and freedoms represent an object of the care for the dignity of the constitution.

The 1974 Constitution is one of the most exhaustive and comprehensive constitutions ever written. Primarily because of this, it found its place in the history not only domestic, but also of the global constitutionalism (obviously, not for good reason). If in the complex political circumstances of the Socialist Yugoslavia one could not expect a laconic, concise constitutional document, by compromising the principle of the dignity of the constitution, the Constitution went down on the scale of comparative and historical legal comparison of the highest legal acts of independent states.

Every constitution should be characterized by the conciseness of its wordings. The basis for this concern is the consideration for the solemnity of the constitution-making historical moment and care for the opportunities and risks of the constitution's application. However, the 1974 Constitution made a wide encroachment on the topics which, at some places in the document, do not even reach the level for the legislative regulation. The ineffective protection of the highest constitutional values, which followed relatively soon after the adoption of the 1974 Constitution, represents a logical consequence of the lack of a good constitution-writing measure as the essential basic feature of the last Constitution of Socialist Yugoslavia.

Key words: *the 1974 Constitution of Yugoslavia; Constitutional History of Yugoslavia; the dignity of the Constitution*

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

342.4(497.1)"1974"(082)

**МЕЂУНАРОДНА научна конференција Устав СФРЈ
из 1974. године - 50 година касније (2024 ; Крагујевац)**

Међународна научна конференција „Устав СФРЈ из 1974. године
- 50 година касније“, [18. октобра 2024. године], Крагујевац =
International scientific conference „The constitution of the SFRY of 1974
- 50 years later“ / [организатор] Правни факултет ;
уредник Јелена Вучковић. - Крагујевац :
Правни факултет Универзитета, Институт за правне
и друштвене науке, 2025 (Крагујевац : Дуга). - VI, 537 стр. ; 24 cm

Тираж 250. - Напомене и библиографске референце уз текст.
- Библиографија уз сваки рад. - Abstracts.

ISBN 978-86-7623-144-7

а) Југославија -- Устав 1974 -- Зборници

COBISS.SR-ID 163905801